

De invloed van arbeidsparticipatie van moeders en moeder-kind tijd op het probleemgedrag van kinderen

Melissa Verhoef¹

Abstract

The influence of mother's labor participation and mother-child time on children's problem behavior

This study examines whether various aspects of mother's labor participation influence the level of their children's problem behavior and if this relationship is mediated by the time mothers spend with their children. Data were taken from the Child Development Supplement 2007, which is part of the longitudinal Panel Study of Income Dynamics performed in the US. Results indicate that the direct influence from mother's labor participation on children's problem behavior is very small and can be neglected. Mother's labor participation is partly associated with less mother-child time, but mother-child time doesn't influence the children's problem behavior.

1. Inleiding

De arbeidsparticipatie van vrouwen is een veelbesproken en veelvuldig onderzocht onderwerp (e.g., Hayghe, 1997; Schultz, 1990). Waar vroeger de nadruk vooral op de oorzaken van de arbeidsparticipatie lag (e.g., Semyonov, 1980; Waite & Stolzenberg, 1976), wordt er tegenwoordig meer aandacht geschonken aan de gevolgen hiervan (e.g., Blau & Grosberg, 1992; Kalmijn, 1994; Van Putten, Dykstra, & Schippers, 2008). Er wordt hierbij vooral aandacht besteed aan de gevolgen voor het familieleven, waarbij gedacht kan worden aan de invloed die de arbeidsparticipatie van vrouwen kan hebben op het welzijn van hun kinderen (e.g., Aube, Fleury & Smetana, 2000). Ook de invloed van de arbeidsparticipatie op de tijd die vrouwen met hun kinderen doorbrengen is een onderwerp dat veelvuldig naar voren komt (e.g., Moorehouse, 1991; Nock & Kingston, 1988). De interesse in de arbeidsparticipatie van vrouwen verspreid zich over verschillende onderzoeksvelden, zoals de sociologie, pedagogiek en psychologie. In het nu volgende gedeelte van de inleiding zal ik deze verschillende benaderingen contrasteren, waarna de probleemstelling van het onderzoek uiteengezet wordt.

Hierna volgt een overzicht van de bestaande literatuur, waarna mijn eigen onderzoek beschreven wordt. Er wordt afgesloten met een conclusie en discussie.

1.1. Invalshoeken vanuit verschillende disciplines

Wanneer er vanuit de sociologie naar de arbeidsparticipatie van vrouwen gekeken wordt, ligt de nadruk hier op voor de gevolgen voor de tijdsbesteding. Zo is er veel onderzoek gedaan naar de invloed van arbeidsparticipatie van vrouwen op de hoeveelheid huishoudelijk werk die mannen en vrouwen uitvoeren (e.g., Bianchi, Milkie, Sayer & Robinson, 2000). De invloed van de arbeidsparticipatie van vrouwen op de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen, is eveneens een belangrijk onderwerp van het tijdsbestedingsonderzoek. Deze moeder-kind tijd is van belang, aangezien dit een positief effect heeft op de ontwikkeling van kinderen (e.g., Büchel & Duncan, 1998). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de arbeidsparticipatie van vrouwen tot een daling van de moeder-kind tijd leidt (e.g., Waldfogel, Han & Brooks-Gunn, 2002; Zick & Bryant, 1996). Bianchi (2000) stelt echter dat moeders de tijd met hun kinderen beschermen, wat betekent dat de invloed van de arbeidsparticipatie beperkt is. Er zijn dan ook verschillende onderzoeken die aantonen dat de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen niet gedaald is (e.g., Bianchi, Robinson & Milkie, 2006; Gauthier, Smeeding & Furstenberg, 2004). Uit bovenstaande blijkt dat er een grote hoeveelheid informatie over de invloed van arbeidsparticipatie van vrouwen op tijdsbesteding is. Binnen de sociologie is er echter weinig informatie verkregen over de emotionele gevolgen van de arbeidsparticipatie van vrouwen. Het is daarom van belang om de arbeidsparticipatie ook vanuit de pedagogiek en psychologie te bekijken.

Vanuit de pedagogiek en psychologie is er voornamelijk veel informatie verkregen betreffende de emotionele gevolgen van de arbeidsparticipatie van moeders. Aan de kant van moeders gaat het veelvuldig om de stress die zij ervaren door het combineren van meerdere rollen, aan de kant van het kind wordt gekeken naar factoren die de ontwikkeling, het gedrag of het psychologisch welzijn beïnvloeden. Zo laat onderzoek van Deković, Janssens en Van As (2003) zien dat het functioneren van de familie een belangrijke voorspeller is voor probleemgedrag van jongeren. Er zijn verschillende gezinsfactoren die hierbij een rol spelen, waarbij de interactie tussen ouders en kinderen het belangrijkste is. De auteurs noemen hier als voorbeeld dat ouders regels en standaarden moeten opstellen en zorgen dat deze nageleefd worden. Wanneer ouders hier niet in slagen, kan dit volgens de auteurs leiden tot probleemgedrag bij kinderen. Zo doorgeredeneerd, kan arbeidsparticipatie een reden vormen waardoor ouders hun taken niet kunnen volbrengen, door bijvoorbeeld werkverplichtingen.

Binnen de pedagogiek en psychologie is er verder aandacht voor de invloed van de moeder-kind tijd op de ontwikkeling van kinderen. Zo blijkt uit de hechtingstheorie van Bowlby (1982) dat wanneer kinderen een onveilige hechting met hun moeder ontwikkelen, dit kan leiden tot probleemgedrag. Een dergelijke onveilige hechting kan ontstaan doordat moeders te weinig tijd met hun kinderen doorbrengen, door bijvoorbeeld werkverplichtingen. Dit is door middel van onderzoek bevestigd (e.g., Belsky, 1996). Binnen de pedagogiek en psychologie is er verder aandacht voor het feit dat de arbeidsparticipatie van vrouwen ook positieve gevolgen kan hebben. Het combineren van het werk- en familiedomein kan namelijk positief uitpakken voor beide domeinen (e.g., Greenhaus & Powell, 2006). Zo kan het hebben van een baan zorgen voor energie en/of vaardigheden die als hulpbronnen kunnen worden gebruikt in het familiedomein. Deze invloed werkt overigens tweezijdig, ervaringen uit het familiedomein kunnen ook positieve invloed hebben op het werkdomein.

1.2. Probleemstelling van het onderzoek

Uit bovenstaande blijkt dat er vanuit verschillende disciplines veel kennis is over de invloed van arbeidsparticipatie van moeders op de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen. Over de invloed van deze moeder-kind tijd op het probleemgedrag van kinderen is eveneens veel kennis beschikbaar. Om te onderzoeken of de arbeidsparticipatie van moeders van invloed is op het probleemgedrag van kinderen, zoals veelvuldig wordt gesuggereerd in de politiek en in het publieke debat, is het van belang om deze twee onderzoeksvelden samen te brengen. De arbeidsparticipatie van moeders kan via de moeder-kind tijd tot probleemgedrag leiden. Het is echter ook mogelijk dat de arbeidsparticipatie los van de tijd die moeders en kinderen samen doorbrengen van invloed is op het probleemgedrag van kinderen. Zo kan de arbeidsparticipatie direct van invloed zijn op het probleemgedrag van kinderen, maar deze invloed kan ook via andere factoren lopen, bijvoorbeeld via minder effectief ouderschap vanwege werkverplichtingen. Dit zal later in deze scriptie verder uiteengezet worden.

Voor het samenbrengen van deze onderzoeksvelden is het van belang dat bestaande kennis uit de sociologie, pedagogiek en psychologie gecombineerd wordt. Dit zal leiden tot een completer beeld over de invloed van de arbeidsparticipatie. De disciplines kunnen elkaar zeer goed aanvullen, waardoor er zowel aandacht is voor de arbeidsparticipatie, de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen en het probleemgedrag van kinderen. Dit zijn dan ook de drie onderwerpen die in deze scriptie centraal staan. Door het samenvoegen van de disciplines kan er mogelijk uitsluitsel worden gegeven over de richting van de invloed van de arbeidsparticipatie van moeders. In onderzoeken is er een tweedeling te zien, enerzijds zijn er

onderzoekers die beweren dat de arbeidsparticipatie van moeders nadelig voor kinderen is (e.g., Belsky & Eggebeen, 1991; Greenhaus & Beutell, 1985) en anderzijds zijn er onderzoekers die beweren dat de invloed van de arbeidsparticipatie minimaal of zelfs positief is voor kinderen (e.g., Greenhaus & Powell, 2006; Nordenmark, 2002). Door middel van het onderzoek van deze scriptie hoop ik hier meer duidelijkheid over te kunnen verschaffen.

De onderzoeksvraag van dit onderzoek is als volgt: *Wat is de invloed van de arbeidsparticipatie van moeders op het probleemgedrag van kinderen en in hoeverre wordt dit gemedieerd door de tijd die zij samen doorbrengen?* Om de onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik drie deelvragen geformuleerd:

1. In hoeverre heeft de arbeidsparticipatie van moeders invloed op de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen?
2. In hoeverre heeft de tijd die moeders en kinderen doorbrengen invloed op het probleemgedrag van kinderen?
3. In hoeverre heeft de arbeidsparticipatie van moeders invloed op het probleemgedrag van kinderen, los van de tijd die zij samen doorbrengen?

Belangrijk is om een duidelijk beeld te hebben van wat er in dit onderzoek onder arbeidsparticipatie wordt verstaan. De letterlijke betekenis is: *Beroepsbevolking in procenten van de bevolking (15-64 jaar)* (CBS Statline, 2008). Deze definitie is voor dit onderzoek echter te beperkt, aangezien er alleen naar het macroniveau wordt gekeken. In dit onderzoek wordt juist naar microkenmerken gekeken, waarbij de aandacht, naast het al dan niet hebben van werk, uitgaat naar het aantal gewerkte uren per week, het aantal banen en het hebben van een onregelmatig werkrooster. Het begrip arbeidsparticipatie wordt in dit onderzoek dan ook op een brede manier toegepast, wat in paragraaf 3.2. verder zal worden toegelicht.

1.3. Maatschappelijke relevantie

Bovenstaande vraagstelling is ten eerste maatschappelijke relevant, aangezien er in de politiek en het publieke debat veelvuldig wordt gesuggereerd dat kinderen probleemgedrag vertonen omdat ouders te weinig tijd voor hen hebben, wat bijvoorbeeld blijkt uit de hoeveelheid aandacht die aan ouders wordt besteed in de nota Gezinsbeleid 2008 (Ministerie van Jeugd en Gezin, 2008). Ten tweede kunnen problemen tijdens de jeugd gevolgen hebben voor de verdere loopbaan. Zo kan een strafblad voor moeilijkheden zorgen tijdens het vinden van een baan op latere leeftijd (Sampson & Laub, 1993). Door aandacht te schenken aan het ontstaan van probleemgedrag, kan het probleem bij de bron aangepakt worden. Hierdoor kan de

jeugdproblematiek in de samenleving verminderd worden. Ten derde heeft de vraagstelling betrekking op de cohesie in de samenleving. Vanuit het cohesievraagstuk van de sociologie geredeneerd, kan de uitwerking op de cohesie in de samenleving twee kanten op gaan. Enerzijds kan de arbeidsparticipatie van moeders voor minder binding zorgen tussen moeders en kinderen, wat op grote schaal voor een algehele daling van de cohesie in de samenleving zorgt. Anderzijds kunnen moeders, zoals Bianchi (2000) beargumenteert, de tijd met hun kinderen beschermen, wat tot meer binding tussen moeders en kinderen leidt. Dit kan tot een algehele stijging van cohesie in de samenleving leiden.

2. Overzicht bestaande literatuur en hypothesen

2.1. Invloed van de arbeidsparticipatie van moeders op moeder-kind tijd

Greenhaus en Beutell (1985) stellen met hun conflictbenadering dat de arbeidsparticipatie van moeders voor een afname zorgt in de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen. Werk en gezin zijn twee aparte domeinen, waarbij men aparte rollen moet aannemen. Wanneer men deze domeinen echter moet combineren, ontstaat er een *work-family* conflict. Hierbij zijn de eisen vanuit het werk en het gezin, in bepaalde mate, onverenigbaar. Er zijn verschillende vormen conflict. Aangezien er hier sprake is van de tijd die een individu heeft te besteden, is er sprake van een *time-based* conflict. De tijd die in het ene domein wordt besteed, kan niet meer in het andere domein worden besteed, wat tot een conflict leidt. Factoren die volgens de auteurs een *time-based* conflict kunnen veroorzaken zijn het aantal werkuren per week, frequent overwerken en een onregelmatig werkrooster. Een onregelmatig werkrooster houdt namelijk in dat personen minder controle hebben over hun werkrooster, waardoor zij taken in het familiedomein minder goed kunnen plannen. Onderzoek van Plec, Staines en Lang (1980) bevestigt dat de hiervoor genoemde factoren van invloed zijn op de mate van tijdsdruk die personen ervaren, ook blijkt fysiek en psychologisch zwaar werk voor meer tijdsdruk te zorgen. Deze effecten zijn echter klein. Wanneer vanuit de conflictbenadering wordt doorgeredeneerd op de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen, zullen meer werkuren leiden tot minder moeder-kind tijd. Dit wordt bevestigd in onderzoek van Roeters, Van der Lippe en Kluwer (2009), waaruit blijkt dat het aantal werkuren van moeders negatief verbonden is met twee vormen kinderverzorging, routine en interactieve activiteiten. Dit duidt op een afname in de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen. De effecten zijn echter wederom klein. Onderzoek heeft overigens ook laten zien dat het aantal banen dat een vrouw heeft de hoeveelheid moeder-kind tijd negatief kan beïnvloeden (Moen & Dempster-McClain,

1987). Bovenstaande literatuur leidt tot twee hypothesen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het hebben van een baan en de baankenmerken, om te kunnen onderzoeken of deze inderdaad van invloed zijn zoals in eerder onderzoek is gevonden. Betreffende het hebben van een baan wordt het volgende verwacht: *Wanneer moeders werken, zullen moeders minder tijd met hun kinderen doorbrengen (H1a)*. Wat betreft de baankenmerken is de hypothese: *Naarmate het aantal werkuren per week en het aantal banen toeneemt en moeders onregelmatig werken, zullen moeders minder tijd met hun kinderen doorbrengen (H1b)*.

Bianchi (2000) stelt echter dat de arbeidsparticipatie van moeders nagenoeg niet van invloed is op de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen. Haar onderbouwing bestaat uit drie punten. Ten eerste stelt Bianchi dat de tijdsbesteding door huisvrouwen aan hun kinderen wordt overschat, aangezien zij veel tijd aan vrijwilligerswerk en huishoudelijk werk besteden. Hierdoor zijn de verschillen tussen werkende en niet-werkende moeders wat betreft de moeder-kind tijd minimaal. Ten tweede stelt Bianchi dat arbeidsparticipatie van moeders niet noodzakelijkerwijs de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen in hoeft te korten. Moeders beschermen de tijd die zij doorbrengen met kinderen, door andere taken, zoals het huishouden, in te korten. Ten derde stelt Bianchi dat de beschikbaarheid van kinderen overschat wordt. Dit houdt in dat niet-werkende moeders niet aldoor tijd met hun kinderen doorbrengen, aangezien deze kinderen niet aanwezig zijn in het huis. Uit deze punten leidt Bianchi af dat de tijd die, al dan niet werkende, moeders met hun kinderen doorbrengen door de jaren heen aanzienlijk constant gebleven. Moeders vormen als het ware een buffer, die ervoor zorgen dat welzijn van de familie beschermd blijft. Zo doorgeredeneerd zal een toename in werkuren niet voor een daling van de moeder-kind tijd zorgen. Onderzoek laat dan ook zien dat de tijd die moeders met kinderen doorbrengen allesbehalve afgenomen is. Onderzoek van Bianchi et al. (2006) laat zien dat moeders tussen 1965 en 2000 21% meer tijd zijn gaan besteden aan hun kinderen. In aantal uren is dit echter een stijging van 2.3, waardoor betwijfeld kan worden in hoeverre een dergelijke stijging relevant is. Uit onderzoek van Gauthier et al. (2004) blijkt dat tussen 1960 en 2000 de tijd die moeders met een fulltime baan doorbrengen met hun kinderen gestegen is met 1.1 uur per dag. In hoeverre een stijging van 1.1 uur relevant is, kan echter wederom betwijfeld worden.

2.2. Invloed van moeder-kind tijd op het probleemgedrag van kinderen

Bij de relatie tussen moeder-kind tijd en het probleemgedrag van kinderen zijn verschillende aspecten van belang: sociaal kapitaal, de hechting tussen moeder en kind en taakspecialisatie.

Geredeneerd vanuit het gedachtegoed van Coleman (1988) heeft de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen, via sociaal kapitaal, invloed op het probleemgedrag van kinderen. Sociaal kapitaal is een vorm van hulpbronnen die een individu tot zijn beschikking heeft, die gevormd wordt door de structuur van de relaties tussen individuen. Sociaal kapitaal heeft verschillende functies, zoals het in stand houden van normen en het opleggen van effectieve sancties. Wanneer er een hoge mate van sociaal kapitaal aanwezig is zorgt dit ervoor dat bepaalde normen nageleefd worden en indien nodig effectieve sancties opgelegd worden door de ouders. Dit zorgt er bijvoorbeeld voor dat jongeren ervan weerhouden worden om het criminele pad op te gaan en in plaats hiervan gestimuleerd worden om goed hun best te doen op school. Het concept van sociaal kapitaal kan toegepast worden op de moeder-kind tijd. Coleman stelt namelijk dat de afwezigheid van ouders een structureel gemis is voor sociaal kapitaal binnen de familie. Wanneer moeders minder tijd doorbrengen met hun kinderen, zoals in het geval van arbeidsparticipatie van moeders, heeft dit als gevolg dat zij minder in staat zijn om de normnaleving van hun kinderen in de gaten te houden en eventueel sancties op te leggen. Hierdoor neemt de controle over de kinderen af. Dit kan als gevolg hebben dat het probleemgedrag van kinderen toeneemt. Dit leidt tot de volgende hypothese: *Naarmate moeders en kinderen samen minder tijd doorbrengen, zullen kinderen meer probleemgedrag vertonen (H2)*. Coleman schrijft echter niets over het in stand houden van normen en het opleggen van sancties vanaf afstand, hij stelt dat ouders hiervoor fysiek aanwezig moeten zijn. Belangrijk is verder dat er bij deze hypothese vanuit wordt gegaan dat moeders (mentaal) gezond zijn. Portes en Landolt (1996) stellen namelijk dat sociaal kapitaal ook een negatieve kant kan hebben, wanneer er bijvoorbeeld sprake is van alcoholmisbruik of mishandeling. Wanneer dit het geval is, zal het probleemgedrag van kinderen hoogstwaarschijnlijk toenemen naarmate zij meer tijd met hun moeder doorbrengen.

Wat betreft de hechting tussen moeder en kind stelt Bowlby (1982) dat kinderen een model van veilige sociale relaties ontwikkelen aan de hand van ervaringen met een gevoelig, responsief en voorspelbaar hechtingspersoon, dat meestal de moeder is. Hierdoor ontwikkelt het kind een veilige hechting. Wanneer het kind echter vele uren van de moeder gescheiden is, hebben moeders minder kans om de signalen van hun kinderen te leren en gepaste interacties te ontwikkelen. Dit leidt tot een onveilige hechting bij het kind, wat kan leiden tot negatieve verwachtingen van zichzelf en van anderen, wat zich uit in probleemgedrag. Als deze theorie wordt toegepast op de invloed van moeder-kind tijd op probleemgedrag, kan gesteld worden dat wanneer moeders minder tijd met hun kinderen doorbrengen, dit tot een grotere kans op probleemgedrag leidt. Dit komt overeen met Hypothese 2. Onderzoek laat zien dat de tijd die

moeders met hun kinderen doorbrengen de moeder-kind relatie ten goede komt (Roeters, Van der Lippe & Kluwer, in druk). Een hogere frequentie van moeder-kind activiteiten gaat namelijk samen met een hogere kwaliteit van de moeder-kind relatie. Toegepast op de moeder-kind tijd kan gesteld worden dat wanneer moeders een hogere frequentie van moeder-kind activiteiten rapporteren, zij meer tijd met hun kinderen doorbrengen. Verder kan gesteld worden dat wanneer de kwaliteit van de moeder-kind relatie hoger is, dit een positieve uitwerking heeft op het kind, wat de kans op probleemgedrag verminderd. Huston en Rosenkrantz Aronson (2005) hebben verder aangetoond dat wanneer moeders meer tijd met hun kinderen doorbrengen, de kwaliteit van de moeder-kind relatie toeneemt, wat vervolgens kan leiden tot een kleinere kans op probleemgedrag.

Becker (1991) beargumenteert dat taakspecialisatie, waarbij een ouder zorgt voor het huishouden en de kinderen en de andere ouder voor het inkomen, noodzakelijk is voor een stabiel huwelijk. Een stabiel huwelijk is een goede omgeving voor kinderen om in op te groeien, wat tot weinig probleemgedrag leidt. Wanneer twee personen binnen één gezin echter de arbeidsmarkt betreden komt de taakspecialisatie in gevaar, met als gevolg dat het huwelijk en het gezinsleven minder stabiel wordt. Hier komt bij dat wanneer de moeder eerst voor de kinderen zorgde en nu gaat participeren op de arbeidsmarkt, minder tijd en aandacht heeft voor de kinderen. Zo doorgeredeneerd kan de afname in de moeder-kind tijd de kans op probleemgedrag van kinderen doen toenemen, wat overeenstemt met Hypothese 2.

2.3. Invloed van arbeidsparticipatie van moeders op probleemgedrag van kinderen

Vanuit de conflictbenadering van Greenhaus en Beutell (1985) kan gesteld worden dat de arbeidsparticipatie van moeders leidt tot een toename van probleemgedrag van kinderen. Naast het *time-based* conflict (zie paragraaf 2.1) bevat deze benadering een andere vorm van conflict die van belang is voor dit onderzoek, namelijk *strain-based* conflict. Deze vorm van conflict houdt in dat spanning in het ene domein het optreden in het andere domein beïnvloedt. Spanning veroorzaakt door het participeren op de arbeidsmarkt maakt het moeilijk om de eisen wat betreft de gezinstaken te voldoen. Zo doorberedeneerd kan deze spanning ertoe leiden dat het ouderschap minder effectief wordt, wat tot de kans op probleemgedrag bij kinderen verhoogd. Belangrijk hierbij is dat moeders evenveel tijd met kinderen doorbrengen dan moeders zonder baan. Echter door de spanning die het combineren van het werk- en familiedomein oplevert zijn zij minder goed in staat zijn om hun ouderrol te vervullen, wat tot probleemgedrag kan leiden. Deze spanning wordt verhoogd door meer werkuren, een onregelmatig werkrooster en het hebben van meerdere banen. Dit leidt tot twee hypothesen,

waarbij wederom onderscheid wordt gemaakt tussen het hebben van een baan en baankenmerken. De hypothese betreffende het hebben van een baan luidt: *Naarmate moeders werken, zullen kinderen meer probleemgedrag vertonen (H3a)*. Wat betreft de baankenmerken wordt het volgende verwacht: *Naarmate het aantal werkuren per week en het aantal banen toeneemt en moeders onregelmatig werken, zullen kinderen meer probleemgedrag vertonen (H3b)*. Nordenmark (2002) stelt ook dat het combineren van werk en familie tot problemen leidt. Het combineren van twee domeinen leidt namelijk tot hogere eisen dan individuen kunnen vervullen. Hierdoor ontstaat er een hoog risico voor conflicten tussen deze domeinen. Uiteindelijk kan dit leiden tot stress en psychologische aandoeningen, wat negatieve gevolgen heeft voor de thuisomgeving en het ouderschap. Toegepast op de relatie tussen de arbeidsparticipatie van moeders en het probleemgedrag van kinderen zal, wanneer moeders gaan participeren op de arbeidsmarkt, de kans op conflicten tussen het werk- en familiedomein toenemen. Als deze conflicten niet opgelost worden, kan dit leiden tot een negatieve thuisomgeving en ineffectief ouderschap, wat de kans op probleemgedrag verhoogd. Meer werkuren kunnen hierbij zorgen voor een hogere mate van conflicten, wat overeenkomst met Hypothese 3a en deels met Hypothese 3b. Nordenmark betreft een onregelmatig werkrooster en het aantal banen niet in zijn argumentatie. Onderzoek van Nordenmark laat zien dat een deel van de vrouwen (vooral die meer dan 40 uur per week werken) aangeeft minder te willen werken, waarbij als reden wordt opgegeven dat zij meer tijd nodig hebben voor de kinderen. Dit is een bevestiging van zijn theorie.

Greenhaus en Powell (2006) stellen juist dat het vervullen van meerdere rollen een positieve uitwerking kan hebben voor beide domeinen. Zij gebruiken hiervoor het begrip *enrichment*, oftewel verrijking. Deze verrijking kan zich op drie manieren uiten, wat naar voren komt in drie verschillende modellen. Het eerste model is het *additive* model, waarin werkervaringen en ervaringen uit het familieleven aanvullende waarde hebben. Wanneer men tevreden is in het werkdomein en in het familiedomein, leidt dit tot een hogere kwaliteit van leven. Het tweede model is het *buffering* model, waarin participatie in zowel het werkdomein als het familiedomein individuen kan beschermen tegen spanningen in een van deze domeinen. Het derde model is het *synergistic* model, waarin ervaringen uit het ene domein voordelen voor het andere domein kunnen opleveren, zoals bepaalde vaardigheden. Dit laatste model is vooral van belang is voor de relatie tussen arbeidsparticipatie van moeders en het probleemgedrag van kinderen. Door te participeren op de arbeidsmarkt kunnen moeders namelijk nieuwe vaardigheden leren, die zij in het familiedomein kunnen toepassen. Het familiedomein zal hier beter door functioneren, met als gevolg dat het probleemgedrag van

kinderen af kan nemen. Uit het artikel blijkt niet of het aantal werkuren, een onregelmatig werkrooster of het aantal banen van invloed is op de verrijking die optreedt door het combineren van het werk- en familiedomein, waardoor de volgende hypothese is opgesteld: *Naarmate moeders werken, zullen kinderen minder probleemgedrag vertonen (H3c)*. Nordenmark (2002) beargumenteert eveneens dat het vervullen van meerdere rollen positieve effecten kan hebben voor beide domeinen. Het vervullen van meerdere rollen levert namelijk alternatieve hulpbronnen op, die de mogelijke stressvolle effecten die ontstaan door het vervullen van meerdere rollen overstijgen. De arbeidsparticipatie van moeders kan hierdoor leiden tot een daling van het probleemgedrag van kinderen, aangezien door het vervullen van zowel werk- als familietaken het algehele welzijn wordt verhoogd. Dit heeft een positief effect op de opgroeiomgeving van kinderen, wat de kans op probleemgedrag kan verlagen, wat overeenkomt met Hypothese 3c. Hier wordt eveneens geen melding gemaakt van de eventuele invloed van het aantal werkuren, een onregelmatig werkrooster of het aantal banen. Onderzoek van Nordenmark heeft deels bevestiging voor deze vorm van verrijking gevonden, aangezien vrouwen die werken een gelijk of lager niveau van psychologische stress rapporteerden dan vrouwen die niet werken, wat kan komen door de bijkomstige hulpbronnen die het vervullen van meerdere rollen oplevert.

Een ander punt dat van belang is betreffende de invloed van de arbeidsparticipatie van moeders en het probleemgedrag van kinderen is de kwaliteit van de tijd die zij samen doorbrengen. Hochschild (1997) stelt namelijk dat door het combineren van het werk- en familiedomein individuen meer naar het werkdomein getrokken worden. Zij spreekt van een *time bind*: des te meer men werkt, des te hectischer wordt het familiedomein met als gevolg dat men wil ontsnappen naar het werkdomein. Hierdoor wordt werk een soort van thuis, terwijl thuis steeds meer kenmerken van het werk krijgt. Dit blijkt uit het toepassen van *quality time* binnen het familiedomein. Het idee hierachter is dat het inplannen van intense periodes van samenzijn compenseert voor het verlies aan tijd, waardoor de relatiekwaliteit niet vermindert. Volgens Hochschild werkt *quality time* echter niet, omdat kinderen niet altijd tijd willen doorbrengen op momenten die hun ouders hier voor geselecteerd hebben. Het beschermen van de moeder-kind tijd gaat hierdoor ten koste van de kwaliteit van deze tijd, met een slechtere moeder-kind relatie als gevolg. Dit heeft negatieve gevolgen voor het kind, aangezien een slechte moeder-kind relatie voor probleemgedrag bij kinderen kan zorgen (e.g., Bowlby, 1982). Dit effect treedt op, ongeacht de hoeveelheid tijd die moeders met kinderen doorbrengen. Uiteindelijk leidt participatie van moeders op de arbeidsmarkt tot meer probleemgedrag bij kinderen, wat overeenkomt met Hypothese 3a.

3. Methoden

3.1. Data

Om mijn hypothesen te toetsen heb ik gebruik gemaakt van twee databestanden. Voor het grootste gedeelte heb ik data van het Child Development Supplement (CDS) 2007 gebruikt, welke een onderdeel zijn van de Panel Study of Income Dynamics (PSID). De gegevens die niet aanwezig waren in de dataset van het CDS 2007, namelijk betreffende de leeftijd en het opleidingsniveau van de moeder, heb ik verkregen uit de dataset betreffende de PSID 2007.

De PSID is een longitudinale studie die sinds 1968 uitgevoerd wordt in de VS (Hill, 1991). De studie is ontstaan om te onderzoeken in hoeverre de armoede in de jaren zestig het economisch welzijn van individuen beïnvloedde. Deze aandacht voor economisch welzijn werd echter breder getrokken, wat ten uiting kwam in de PSID. De studie wordt uitgevoerd door het Survey Research Center van de universiteit van Michigan (PSID, 2010). De respondenten zijn zowel mannen, vrouwen als kinderen en de families waartoe zij behoren, waarbij de steekproef representatief is voor de bevolking van de VS. Om de studie representatief te houden zijn in 1990 en 1992 families met een Latino achtergrond toegevoegd en in 1997 en 1999 families met een immigrantenstatus. In de studie worden aspecten van het economische en demografische gedrag bestudeerd, evenals sociologische en psychologische aspecten. In de loop der jaren zijn er verschillende supplementen aan de PSID toegevoegd, waaronder het CDS vanaf 1997. Tussen 1968 en 1996 zijn respondenten ieder jaar geïnterviewd, vanaf 1997 tweejaarlijks. Tot 1972 werden alle interviews face-to-face gehouden, hierna werd het merendeel via de telefoon afgenomen. De PSID heeft een constante responsratio, deze ligt tussen de 96% en 98% (Hill, 1991). Door deze lage uitval en het succesvol volgen van jonge volwassenen wanneer zij hun eigen familie vormen is tussen 1968 en 2005 informatie verzameld over meer dan 70000 individuen (PSID, 2010).

Het CDS is een studie die zich richt op de kinderen die opgroeien in de PSID families (CDS, 2010). Door de toevoeging van dit supplement kan de PSID bijdragen aan literatuur betreffende kinderontwikkeling, door het verzamelen van kwalitatief goede data betreffende een nationaal representatieve steekproef. In 1997 zijn families geselecteerd met kinderen tussen de 0 en 12 jaar. In 2005 en 2007 zijn er vervolgstudies gehouden. Hierbij zijn geen nieuwe families met kinderen geselecteerd, de families die al in de steekproef waren opgenomen zijn opnieuw geïnterviewd. In 2005 was de responsratio 91%, in 2007 90%. Er wordt informatie verzameld over de thuisomgeving van de kinderen, familieprocessen, kinderopvang en over het cognitief, emotioneel en lichamelijk functioneren van de kinderen.

Deze informatie is verkregen via primaire en secundaire verzorgers van de kinderen, via leraren en via de kinderen zelf. Hierbij is ten eerste gebruik gemaakt van vragenlijsten. Ten tweede zijn er tijdsdagboeken bijgehouden, ingevuld door de kinderen zelf wanneer zij oud genoeg zijn of door de primaire verzorger van het kind. De tijdsdagboeken zijn gebruikt om gedetailleerde informatie te verkrijgen over de activiteiten van de kinderen. Op twee random gekozen dagen, één weekdag en één weekenddag, is een tijdsdagboek bijgehouden. Hierin is de duur van iedere activiteit op die dag beschreven, voor een periode van 24 uur. Verder zijn ook de locatie, de mensen die aanwezig waren en secundaire activiteiten genoteerd. Deze combinatie van tijdsdagboeken en informatie over het functioneren van kinderen is zeer uniek, aangezien in ander onderzoek doorgaans ofwel gebruik is gemaakt van tijdsdagboeken ofwel van vragenlijsten. Door de opzet van het CDS is het mogelijk om tijdsdata te koppelen aan uitkomsten voor kinderen. Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de CDS data uit 2007, waarbij ik mij richt op de tijdsdagboeken en vragenlijsten ingevuld door het kind zelf en door de primaire verzorger. Deze dataset bevat 1623 kinderen. Hiervan heb ik allereerst de respondenten geselecteerd die volgens het codeboek van de data tot de originele onderzoeksgroep behoren. Ten tweede heb ik, aangezien de hoofdvraag betrekking heeft op moeders en kinderen, alleen de respondenten geselecteerd waarvan de moeder de primaire verzorger is. Vervolgens zijn de respondenten geselecteerd die waarbij zowel de vragenlijsten als het tijdsdagboek zijn ingevuld. Na het verwijderen van respondenten met ongeldige scores en missende waarden op belangrijke variabelen bleven er 978 respondenten over.

3.2. Operationalisatie

3.2.1. Afhankelijke variabelen

Het probleemgedrag van kinderen is gemeten met de *Behavior Problem Index* (BPI). De BPI is een aangepaste versie van de Achenbach Behavior Problem Checklist en is veelvuldig gebruikt in eerder onderzoek (e.g., Achenbach & Edelbrock, 1983; Spencer, Fitch, Grogan-Kaylor & Mcbeath, 2005; Boisvert & Wright, 2008). De BPI bestaat uit 32 items, zoals 'kind is gemeen tegen anderen' en 'kind vernielt met opzet', beantwoord door de primaire verzorger van het kind. De antwoorden worden gegeven op een drie-punts schaal, variërend van 0 (niet waar) tot 2 (meestal waar). De som van deze items is gebruikt om een score te creëren betreffende gedragsproblemen van het kind, welke tussen de 0 en 32 ligt. Een hogere score betekent een hoger niveau van gedragsproblematiek. De betrouwbaarheid van deze schaal is hoog, de waarde van Cronbach's alfa is 0.92. De factoranalyse liet zien dat er verschillende

dimensies binnen deze schaal bestaan; de BPI bevat dan ook zes subschalen (Peterson & Zill, 1986). Aangezien in dit onderzoek naar het algemene probleemgedrag wordt gekeken, zal alleen de totale BPI gebruikt worden.

Een aanvullende manier om het probleemgedrag van kinderen te meten is door middel van het *zelfgerapporteerde probleemgedrag* van kinderen. Het gaat hier over het aantal keren dat kinderen van 12 jaar en ouder zich in de zes maanden voorafgaande aan de afname van de vragenlijst aan dit gedrag schuldig hebben gemaakt. Er is naar 13 verschillende gedragingen gevraagd, variërend van later thuiskomen dan afgesproken met ouders tot gearresteerd worden door de politie. Van deze 13 items heb ik een schaal gemaakt (e.g., Agnew, Matthews, Bucher, Welcher & Keyes, 2008). De betrouwbaarheid van deze schaal is hoog, de waarde van Cronbach's alfa is 0.98. Een hogere score op deze schaal betekent meer probleemgedrag. Om een realistisch beeld te verkrijgen is het maximum van de schaal gesteld op 100.

3.2.2. *Onafhankelijke variabelen*

Allereerst is er gekeken naar het hebben van een betaalde baan in de week voor het afnemen van de vragenlijst. Hiervoor is er een dummy *werk* aangemaakt, waarbij de waarde 0 betekent dat de moeder geen baan heeft en de waarde 1 dat de moeder wel een baan heeft. Wanneer de moeder een baan heeft, is vervolgens gekeken naar het *aantal werkuren per week*. Dit is gemeten op intervalniveau en aangezien deze variabele alleen is gemeten bij respondenten met baan is de waarde altijd hoger dan 0. Het maximum aantal werkuren is gesteld op 75, om zo een reëel werkbeeld te behouden. Verder wordt het hebben van *onregelmatig werkrooster* meegenomen in de analyse. Bij deze variabele betekent de waarde 1 dat de moeder een normaal werkrooster kent, waarde 2 betekent dat de moeder een ander werkrooster kent. Hierbij kan gedacht worden aan werk in de avonden, tijdens de nacht of een rooster dat wekelijks verandert. Als laatste wordt gekeken naar het *aantal banen* dat een moeder heeft, wat kan variëren tussen één en drie banen.

3.2.3. *Mediërende variabelen*

Met behulp van informatie uit de tijdsdagboeken is het mogelijk om de *moeder-kind tijd* te berekenen, de tijd die kinderen met hun moeder hebben doorgebracht. In de tijdsdagboeken is, voor een weekdag en een weekenddag, aangegeven wie er bij de activiteit van het kind aanwezig was. Per kind zijn allereerst de activiteiten geselecteerd welke doorgebracht zijn met de moeder. Vervolgens is per kind de duur van deze activiteiten vastgesteld, waarna de duur van alle activiteiten met moeder per kind is geaggregeerd. Als laatste is deze tijd

hercodeerd van seconden naar uren. Deze tijd die kinderen met hun moeders hebben doorgebracht op de verschillende dagen is bij elkaar opgeteld, waardoor de moeder-kind tijd de tijd over twee dagen bevat (e.g., Crosnoe & Trinitapoli, 2008). Er wordt namelijk niet verwacht dat het soort dag van invloed is op de tijd die moeders met kinderen doorbrengen.

Een andere manier om de moeder-kind tijd te berekenen is door te vragen naar de hoeveelheid *gezamenlijke activiteiten in de afgelopen week*. Er is gevraagd naar veertien activiteiten in de afgelopen maand, variërend van het samen boodschappen doen tot het doen van spelletjes. Het betreft hier zowel routine als interactieve activiteiten, welke twee belangrijke soorten kindgerelateerde activiteiten zijn (Bianchi et. al., 2006). Er waren vijf verschillende antwoordcategorieën. Deze categorieën lopen van het niet gedaan hebben van de activiteit in de afgelopen maand (waarde 1) tot het dagelijks gedaan hebben van deze activiteit in de afgelopen maand (waarde 5). Deze categorieën zijn hercodeerd naar het aantal dagen per maand dat deze activiteit is uitgevoerd. Vervolgens zijn alle activiteiten bij elkaar opgeteld en gedeeld door vier, om zo een schaal te creëren met de hoeveelheid gezamenlijke activiteiten in de afgelopen week. Er is gekozen voor de activiteiten per week, om een nauwkeuriger beeld te verkrijgen over de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen. Een hogere score betekent meer activiteiten, dus meer moeder-kind tijd. De betrouwbaarheid van deze schaal is hoog, Cronbach's alfa bedraagt 0.84.

3.3.4. Controlevariabelen

Als eerste is gecontroleerd voor de *etniciteit* van het kind, waarvoor een dummy is gemaakt voor minderheids- en meerderheidsgroeperingen. Blanke mensen vormen hierbij de meerderheid (waarde 2), mensen met een andere etniciteit de minderheid (waarde 1). Er wordt voor deze variabele gecontroleerd, aangezien probleemgedrag afhankelijk kan zijn van de etniciteit van een persoon (Spencer et. al., 2005). Er is alleen bij kinderen van 12 jaar en ouder naar het ras of de etniciteit gevraagd. Hierdoor zal deze variabele alleen worden meegenomen in de analyses betreffende de zelfgerapporteerde schaal over probleemgedrag, aangezien dit alleen kinderen van 12 jaar en ouder betreft. Ten tweede is gecontroleerd voor de *leeftijd* van het kind, welke als een intervalvariabele gemeten is. Jongere kinderen hebben namelijk meer tijd en aandacht nodig dan oudere kinderen (Gauthier et. al., 2004). Ten derde is gecontroleerd voor de *seks* van het kind, waarbij de waarde 0 'meisje' betekent en de waarde 1 'jongen'. Het geslacht van het kind kan namelijk van invloed zijn op de hoeveelheid tijd moeders met hun kinderen doorbrengen (Montemayor, 1984). Ten vierde is gecontroleerd voor het hebben van *broers/zussen*, waarbij de waarde 0 betekent dat het kind wel broers

en/of zussen heeft en de waarde 1 dat het kind geen broers en/of zussen heeft. Onderzoek laat namelijk zien dat kinderen minder tijd met hun moeder doorbrengen wanneer zij meer broers en/of zussen hebben (Gauthier et. al., 2004). De data bevat geen informatie over het aantal broers/zussen. Ten vijfde is gecontroleerd voor de diagnose *hyperactiviteit, ADHD of ADD* bij het kind, waarbij de waarde 1 betekent dat het kind deze diagnose heeft en waarde 0 dat het kind deze diagnose niet heeft. Wanneer een kind deze diagnose heeft, kan de kans op probleemgedrag namelijk stijgen. Door hiervoor te controleren, kan deze invloed uit de resultaten gehaald worden. Ten zesde is er gecontroleerd voor het *subjectieve oordeel over de woonwijk*, gegeven door de primaire verzorger betreffende de woonwijk waarin zij met het kind woont. Dit is gemeten aan de hand van verschillende antwoordcategorieën, variërend van uitstekend (waarde 1) tot slecht (waarde 5). Een slecht oordeel van de woonwijk kan verband hebben met de mate van antisociale gedragingen in de wijk, wat de kans op probleemgedrag bij kinderen kan verhogen. Ten zevende is er gecontroleerd voor de *leeftijd van de moeder*, wat in totale jaren in de dataset is weergegeven. Oudere moeders zouden namelijk meer verplichtingen hebben, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt, waardoor zij minder tijd met hun kinderen doorbrengen (Zick & Bryant, 1996). Als laatste is er gecontroleerd voor het *opleidingsniveau van de moeder*, waarbij gekeken is naar het aantal jaren dat de moeder een opleiding heeft gevolgd. De waarden 0 tot en met 16 geven het aantal jaren aan dat de moeder een opleiding heeft gevolgd. De maximale waarde is 17, welke aangeeft dat de moeder in kwestie gepromoveerd is. Er is gecontroleerd voor deze variabele, aangezien ouders met een hogere opleiding meer tijd door blijken te brengen met hun kinderen (Bianchi et. al., 2006).

3.4. Analyse technieken

Allereerst heb ik beschrijvende technieken gebruikt, om een algemeen beeld van de data te verkrijgen. Hierna heb ik voor de verschillen in de gemiddelden tussen werkende en niet-werkende moeders t-toetsen uitgevoerd. Door middel van deze t-toetsen kan bepaald worden of de gemiddelden significant van elkaar verschillen. Vervolgens heb ik correlaties berekend tussen de onafhankelijke, afhankelijke mediërende variabelen. Hierdoor was het mogelijk om een beter beeld te verkrijgen betreffende de samenhang tussen de variabelen, aangezien deze correlaties meer informatie bieden dan de eerder uitgevoerde t-toetsen.

Voor de verklarende analyses waren er twee mogelijkheden, namelijk regressieanalyse en structural equation modeling (SEM). Wat betreft de regressieanalyse kan met behulp van meervoudige regressieanalyse de invloed van het al dan niet hebben van werk, het aantal werkuren, het hebben van een onregelmatig werkrooster en het aantal banen op de

verschillende afhankelijke variabelen berekend worden. Hierbij is het ook mogelijk om de mediërende variabelen toe te voegen. Dit alles kan echter ook bewerkstelligd worden met SEM, waarbij deze methode veel meer mogelijkheden biedt. Met behulp van SEM is het namelijk mogelijk om padmodellen in één keer te toetsen. Hoewel het opnemen van mediërende variabelen ook mogelijk is bij regressieanalyse, biedt SEM de mogelijkheid om dit in één keer te doen, wat voor het onderzoek sterk van belang is. Verder biedt SEM de mogelijkheid om latente variabelen, variabelen die niet direct observeerbaar zijn, in het model op te nemen. Dit is voor het onderzoek van belang bij variabelen zoals de BPI. Bij regressieanalyse is het alleen mogelijk om de eindscore van deze schaal in de analyses mee te nemen, terwijl SEM de mogelijkheid biedt om de onderliggende variabelen van de schaal in het model op te nemen, waardoor er geen informatie over de data verloren gaat.

4. Resultaten

4.1. Beschrijvende analyses

In tabel 1 staan de beschrijvende statistieken van de afhankelijke, mediërende variabelen en onafhankelijke variabelen. De controlevariabelen volgen in tabel 2. In tabel 1 wordt voor elke variabele het aantal respondenten (N), het gemiddelde (M), de standaarddeviatie (SD) en het bereik (R) weergegeven. Hierna volgen de Cronbach's alfa (α) en de resultaten van de t-toets (t test). In de tabel is onderscheid gemaakt tussen moeders met en zonder baan.

Tabel 1: Beschrijvende statistieken voor afhankelijke, mediërende en onafhankelijke variabelen

	Moeders met baan (N=564)				Moeders zonder baan (N=414)				α	t-test
	N	M	SD	R	N	M	SD	R		
<i>Afhankelijke variabelen</i>										
BPI	564	7.78	5.96	0-27	414	7.68	6.86	0-30	0.92	0.817
Zelfgerapporteerd probleemgedrag	420	7.25	12.59	0-92	317	6.53	12.40	0-97	0.98	0.442
<i>Mediërende variabelen</i>										
Moeder-kind tijd	564	4.59	3.57	0-19.25	414	4.33	3.46	0-20.08	-	0.270
Gezamenlijke activiteiten per week	564	18.21	11.79	0-65.50	414	19.98	13.87	0-87.50	0.84	0.032*
<i>Onafhankelijke variabelen</i>										
Werkuren per week	564	38.79	11.98	4-75	-	-	-	-	-	-
Onregelmatig werkrooster	564	1.22	0.42	1-2	-	-	-	-	-	-
Aantal banen	564	1.16	0.41	1-3	-	-	-	-	-	-

* $p < .05$.

Uit tabel 1 blijkt dat het gemiddelde van de BPI iets hoger is bij de moeders met baan. De t-toets laat echter zien dat dit verschil niet significant is. Verder is de standaarddeviatie en het bereik bij de moeders zonder baan hoger. Het gemiddelde van de schaal betreffende het zelfgerapporteerde probleemgedrag van kinderen is hoger bij de moeders met baan, maar dit verschil is wederom niet significant. De standaarddeviatie is hoger bij werkende moeders, het bereik bij niet-werkende moeders. Wat betreft de moeder-kind tijd is het gemiddelde hoger bij de moeders met baan, maar de t-toets geeft geen significant verschil aan. De standaardafwijking is eveneens hoger bij de moeders met baan, het bereik bij moeders zonder baan. Het gemiddelde van de gezamenlijke activiteiten per week is hoger bij moeder zonder baan, de t-toets laat zien dat dit verschil significant is ($p < 0.05$). Verder is de standaarddeviatie groter bij moeders zonder baan, net als het bereik. De onafhankelijke variabelen zijn alleen gemeten bij de werkende moeders. Het gemiddelde aantal werkuren per week is 38.79, met een bereik van 4 tot 75 en een standaarddeviatie van 11.98. Het gemiddelde van de variabele onregelmatig werkrooster is 1.22, wat aangeeft dat 22% van de werkende vrouwen een onregelmatig werkrooster heeft. Wat betreft het aantal banen is dit 1.17, wat aangeeft dat 17% van de werkende moeders meer dan één baan heeft.

In tabel 2 staan de beschrijvende statistieken van de controlevariabelen. Hierbij is geen onderscheid gemaakt tussen werkende en niet-werkende respondenten, aangezien dit voor het onderzoek niet van belang is.

Tabel 2: Beschrijvende statistieken voor controlevariabelen

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>R</i>
Minderheid/meerderheid kind	629	1.52	1.50	1-2
Leeftijd kind	978	14.32	2.18	10.38-19.01
Sekse kind	978	0.49	0.50	0-1
Hyperactiviteit/ADD/ADHD	978	0.10	0.30	0-1
Broers/zussen	978	0.18	0.38	0-1
Subjectief oordeel woonwijk	755	2.06	1.04	1-5
Leeftijd van de moeder	978	40.57	6.67	26-68
Opleidingsniveau van de moeder	978	13.31	2.06	7-17

Uit tabel 2 blijkt dat het gemiddelde van de variabele *minderheid/meerderheid* 1.52 is, wat aangeeft dat 52% van de kinderen qua etniciteit tot de meerderheid behoort en 48% tot de minderheid. Wat betreft leeftijd is het gemiddelde 14.32, met een minimum van 10.38 en een maximum van 19.01. De sekseverdeling blijkt bijna gelijk te zijn, met 49% jongens en 51%

meisjes. Het gemiddelde van de variabele hyperactiviteit/ADD/ADHD is 0.10, wat aangeeft dat 90% van de kinderen geen diagnose heeft voor deze aandoening. Wat betreft het hebben van broers en/of zussen blijkt dat 82% broers en/of zussen heeft. Het gemiddelde van het subjectieve oordeel over de woonwijk heeft een waarde van 2.06, wat tussen de waarden ‘zeer goed’ en ‘goed’ ligt. De leeftijd van de moeder is gemiddeld 40.57, met een minimum van 26 en een maximum van 68. Als laatste laat het opleidingsniveau van de moeder een gemiddelde van 13.31 zien, met een bereik van 7 tot 17 jaar genoten opleiding.

4.2. Correlaties

In tabel 3 staan de correlaties tussen de onafhankelijke, afhankelijke en mediërende variabelen. Boven de diagonaal staan de correlaties voor het totale aantal respondenten, waarvan de BPI de afhankelijke variabele is. Onder de diagonaal staan de correlaties voor de respondenten van 12 jaar en ouder, waarvan het zelfgerapporteerde probleemgedrag de afhankelijke variabele is.

Tabel 3: Correlaties tussen de onafhankelijke, afhankelijke en mediërende variabelen

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) Werk	1	.903**	.886**	.879**	.007	-	.035	-.069*
(2) Werkuren per week	.909**	1	.783**	.819**	.019	-	.029	-.060†
(3) Onregelmatig werkrooster	.887**	.796*	1	.791**	.048	-	.022	-.076*
(4) Aantal banen	.885**	.835*	.804*	1	.009	-	.037	-.060†
(5) BPI	-	-	-	-	1	-	-.002	-.027
(6) Zelfgerapporteerd probleemgedrag	0.28	.037	.028	.009	-	1	-	-
(7) Moeder-kind tijd	.019	.012	.017	.021	-	-.015	1	.053†
(8) Gezamenlijke activiteiten per week	-.088*	-.070*	-.091*	-.085*	-	-.026	.036	1

† $p < .10$. * $p < .05$. ** $p < .01$

Uit bovenstaande tabel blijkt dat het merendeel van de onafhankelijke en mediërende variabelen (sterk) significant met elkaar samenhangen. Verder blijkt dat, voor alle respondenten, het aantal werkuren per week en de gezamenlijke activiteiten per week samenhangen, met $p < 0.010$. Dit geldt eveneens voor het aantal banen en de gezamenlijke

activiteiten per week. De variabelen werk en onregelmatig werkrooster hangen ook samen met de gezamenlijke activiteiten per week, met $p < 0.05$. Bij de respondenten van 12 jaar en ouder hangt de variabele werk, het aantal werkuren per week, een onregelmatig werkrooster en het aantal banen samen met de gezamenlijke activiteiten per week, met $p < 0.05$.

De correlaties laten zien dat er wel significante samenhang bestaat tussen een deel van de onafhankelijke variabelen en de mediërende variabelen, maar dat er geen significante samenhang bestaat met een van de afhankelijke variabelen. Interessant is vooral dat de variabele gezamenlijke activiteiten per week wel significante samenhang vertoont en de andere mediërende variabele, moeder-kind tijd, niet. Verder blijken de significante correlaties voor de respondenten van 12 jaar en ouder iets sterker en het significantieniveau bij sommige variabelen hoger te zijn dan voor de totale respondenten. Op basis van de correlaties kan echter nog geen uitsluitsel gegeven worden over de effecten van de variabelen, aangezien door middel van SEM veel preciezere resultaten verkregen zullen worden. Zo is bij de correlaties alleen naar de eindscore van de BPI en de schaal betreffende zelfgerapporteerd probleemgedrag gekeken, terwijl in SEM alle onderliggende items meegenomen worden. Hierdoor wordt er veel meer informatie in de analyses meegenomen, wat mogelijk tot andere resultaten kan leiden. Ook is het mogelijk dat er bij de correlaties sprake is van suppressor-effecten, waardoor de correlatie tussen variabelen kan verdwijnen of van teken veranderen. Met behulp van SEM kunnen deze suppressor-effecten opgeheven worden, waardoor de feitelijke invloed die variabelen hebben duidelijk zal worden.

4.3. Verklarende analyses

Voor de verklarende analyses heb ik twee verschillende structurele modellen opgesteld. Het eerste model bevat alle respondenten, waarbij de BPI de afhankelijke variabele vormt. Het tweede model bevat alleen de respondenten van 12 jaar en ouder, waarbij het zelfgerapporteerde probleemgedrag de afhankelijke variabele vormt. Voordat de structurele modellen aan bod komen, zullen eerst de verschillende meetmodellen behandeld worden.

4.3.1. Meetmodel

Dit eerste meetmodel is opgesteld om te controleren of de items die onderdeel uitmaken van de BPI gezamenlijk een goede meting vormen voor deze index. Hiervoor is de BPI geschat op basis van de 32 items. Na uitvoering van de analyse bleek dit eerste meetmodel een chi-kwadraat waarde van 3467.30 te hebben, met 464 vrijheidsgraden. Om te bepalen of dit model passend is bij de data, is het van belang om naar de waarden van de Comparative Fit Index

(CFI) en de Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) te kijken (e.g., Bux, Raaijmakers & Van Wel, 2010). Wanneer de waarde van de CFI boven de 0.90 zijn, geeft dit aan dat het model passend is (Hu & Bentler, 1995). Wat betreft de RMSEA geeft een waarde van onder de 0.06 een goed passend model aan, waarden tussen de 0.06 en de 0.08 betekenen een acceptabel passend model (Byrne, 2001). De waarde van de CFI bedroeg 0.74, de waarde van de RMSEA 0.08. Beide waarden geven aan dat het model verbeterd kan worden. Na het toestaan van covariaties bleek het model een chi-kwadraat waarde van 1255.31 te hebben met 408 vrijheidsgraden. Dit was een significante verbetering ($p < .001$). De waarde van de CFI in dit model was 0.92, de waarde van de RMSEA 0.05. Beide waarden geven aan dat het model goed past bij de data. Bij het tweede model, dat is opgesteld om te controleren of de items die onderdeel uitmaken van de schaal betreffende het zelfgerapporteerde probleemgedrag een goede meting vormen voor deze schaal. Hiervoor is dezelfde methode gebruikt als voor het hierboven beschreven model. Het uiteindelijke model had een chi-kwadraat waarde van 149.21 te hebben, met 50 vrijheidsgraden. De CFI had een waarde van 0.94 en de RMSEA van 0.05. Deze waarden geven allebei aan dat het nieuwe model goed bij de data past.

4.3.2. Structurele modellen

Zoals eerder vermeld volgen hier twee structurele modellen, aangezien de schaal betreffende het zelfgerapporteerde probleemgedrag van jongeren alleen ingevuld is voor jongeren van 12 jaar en ouder. Hiervoor worden aparte analyses uitgevoerd. In het eerste model is de BPI als afhankelijke variabele gebruikt, waarbij de scores van alle respondenten zijn meegenomen. De desbetreffende modellen worden in Appendix 1 weergegeven, in figuur 1 en 2. Dit zijn de modellen die op basis van de analyses zo goed mogelijk bij de data pasten. Het eerste structurele model heeft een chi-kwadraat waarde van 2350.44 met 851 vrijheidsgraden. De waarde van de CFI bedraagt 0.91, de waarde van de RMSEA bedraagt 0.04. Het tweede structurele model heeft een chi-kwadraat waarde van 860.40 met 286 vrijheidsgraden. De waarde van de CFI is hierbij 0.91 en van de RMSEA 0.05. In tabel 4 worden de gestandaardiseerde coëfficiënten van de modellen weergegeven.

Tabel 4: Gestandaardiseerde coëfficiënten voor de structurele modellen

Getoetst pad	Coëfficiënt model 1	Coëfficiënt model 2
<i>Invloed onafhankelijke variabelen op mediërende variabelen</i>		
Werk → Moeder-kind tijd	0.514	-0.076
Werkuren per week → Moeder-kind tijd	-0.004	-0.005
Onregelmatig werkrooster → Moeder-kind tijd	-0.233	0.103
Aantal banen → Moeder-kind tijd	0.164	0.241
Werk → Gezamenlijke activiteiten per week	2.851	1.416
Werkuren per week → Gezamenlijke activiteiten per week	0.001	0.020
Onregelmatig werkrooster → Gezamenlijke activiteiten per week	-2.431*	-2.200
Aantal banen → Gezamenlijke activiteiten per week	-0.648	-0.619
<i>Invloed van de mediërende variabelen op de afhankelijke variabele</i>		
Moeder-kind tijd → BPI	0.002	
Gezamenlijke activiteiten per week → BPI	0.002†	
Moeder-kind tijd → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.008
Gezamenlijke activiteiten per week → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.002
<i>Invloed van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele</i>		
Werk → BPI	0.132†	
Werkuren per week → BPI	-0.001	
Onregelmatig werkrooster → BPI	-0.046	
Aantal banen → BPI	0.003	
Werk → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.209
Werkuren per week → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.004
Onregelmatig werkrooster → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.071
Aantal banen → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.064
<i>Invloed van de controlevariabelen op de afhankelijke variabele</i>		
Leeftijd kind → BPI	-0.004	
Sekse kind → BPI	0.040†	
Hyperactiviteit/ADD/ADHD → BPI	-0.374***	
Broers/zussen → BPI	0.033	
Subjectief oordeel woonwijk → BPI	-0.053***	
Leeftijd van de moeder → BPI	0.007***	
Opleidingsniveau van de moeder → BPI	0.012†	
Minderheid/meerderheid → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.079†
Leeftijd kind → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.028
Sekse kind → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.145†
Hyperactiviteit/ADD/ADHD → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.014
Broers/zussen → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.046
Subjectief oordeel woonwijk → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		0.049†
Leeftijd van de moeder → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.009
Opleidingsniveau van de moeder → Zelfgerapporteerd probleemgedrag		-0.017

† $p < .10$. * $p < .05$. *** $p < .001$.

Hypothese 1a voorspelde dat wanneer moeders werken, zij minder tijd met hun kinderen doorbrengen. Het hebben van werk blijkt echter in beide modellen geen significante invloed te hebben op de tijd die moeders met kinderen doorbrengen. Wat betreft de insignificante effecten blijkt dat het hebben van werk in model 1 een positieve invloed heeft op de moeder-kind tijd (niet overeenkomstig met Hypothese 1a) en in model 2 een negatieve invloed (wel overeenkomstig met Hypothese 1a). Het insignificante effect van het hebben van werk op de

gezamenlijke activiteiten per week is in beide modellen positief, wat wederom niet overeenkomt met Hypothese 1a. Hypothese 1b voorspelde dat naarmate het aantal werkuren en banen toeneemt en moeders onregelmatig werken, moeders minder tijd met hun kinderen doorbrengen. Hier is voor een klein deel bevestiging voor gevonden, aangezien het hebben van een onregelmatig werkrooster significant leidt tot minder moeder-kind activiteiten in model 1 ($p < 0.05$). Het effect was echter niet groot, de relevantie van een daling van 2.4 activiteiten per week kan betwijfeld worden. In model 2 is de richting van het effect wel overeenkomstig met Hypothese 1b, maar dit effect is niet significant. Het hebben van een onregelmatig werkrooster heeft in model 1 een negatief effect op de moeder-kind tijd (overeenkomstig met Hypothese 1b), maar dit effect is niet significant. Opvallend is dat het effect in model 2 wederom omgekeerd is, aangezien een onregelmatig werkrooster hier een positieve (insignificante) invloed heeft, wat niet overeenkomt met Hypothese 1b. Wat betreft de verdere insignificante resultaten blijkt het aantal werkuren in beide modellen een negatieve invloed te hebben op de moeder-kind tijd (overeenkomstig met Hypothese 1b), maar een positieve invloed op de activiteiten per week (niet overeenkomstig met Hypothese 1b). Als laatste heeft het aantal banen in beide modellen een positieve (insignificante) invloed op de moeder-kind tijd, wat niet overeenkomt met Hypothese 1b, en een negatieve (insignificante) invloed op de activiteiten per week, wat wel overeenkomt met Hypothese 1b.

Hypothese 2 voorspelde dat naarmate moeders en kinderen samen minder doorbrengen, kinderen meer probleemgedrag vertonen. Hiervoor is geen significante bevestiging voor gevonden. Uit de resultaten blijkt wel dat de moeder-kind tijd in model 1 een positieve (insignificante) invloed heeft op de BPI (niet overeenkomstig met Hypothese 2). In model 2 heeft de moeder-kind tijd een negatieve (insignificante) invloed op het zelfgerapporteerde probleemgedrag, wat overeenkomt met Hypothese 2. De gezamenlijke activiteiten per week blijken in model 1 voor een significante toename te zorgen van het probleemgedrag van kinderen ($p < 0.010$), wat tegengesteld is aan Hypothese 2. Het effect is echter zeer klein, een toename van 0.002 voor de BPI is te verwaarlozen. Als laatste hebben de gezamenlijke activiteiten per week een positief (insignificant) effect op het zelfgerapporteerde probleemgedrag in model 2, wat niet overeenkomt met Hypothese 2.

Hypothese 3a voorspelde dat naarmate moeders werken, kinderen meer probleemgedrag vertonen. Het hebben van werk blijkt in model 1 een significante positieve invloed te hebben op de BPI, wat een bevestiging is van deze hypothese. Wanneer moeders een baan hebben, leidt dit tot een stijging van 0.132 voor de BPI, wat als zeer klein te kwalificeren is. In model 2 heeft het hebben van werk ook een positieve invloed, maar deze is

niet significant. Deze resultaten gaan in tegen Hypothese 3c, die juist voorspelde dat naarmate moeders werken, kinderen minder probleemgedrag vertonen. Hypothese 3b voorspelde dat het aantal werkuren, het aantal banen en een onregelmatig werkrooster tot een stijging van het probleemgedrag bij kinderen zal leiden. Voor deze hypothese is geen significante bevestiging gevonden. Wat betreft de insignificant effecten blijkt het aantal werkuren per week en een onregelmatig werkrooster in beide modellen een negatieve invloed te hebben op het probleemgedrag van kinderen, wat niet overeenkomt met Hypothese 3b. Het aantal banen heeft in beide modellen een positieve (insignificante) invloed op het probleemgedrag van kinderen, wat overeenkomt met Hypothese 3b.

Wat betreft de controlevariabelen in model 1 hebben alle variabelen, behalve de leeftijd van het kind en het hebben van broers en/of zussen, een significante invloed op de BPI. Deze effecten zijn echter klein, aangezien geen van de controlevariabelen zorgt voor een grotere toename of afname dan 0.6 op de score van de BPI. In model 2 hebben alleen het behoren tot de meerderheid/minderheid, de sekse van het kind en het subjectieve oordeel van de woonwijk een significante invloed op het probleemgedrag van het kind. Wederom zijn de effecten echter klein.

5. Conclusie en discussie

Het doel van deze scriptie was het onderzoeken van de invloed van de arbeidsparticipatie van moeders op het probleemgedrag van kinderen, al dan niet gemedieerd door de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen. Om dit te onderzoeken, was het van belang om inzichten uit zowel de psychologie, pedagogiek en sociologie te combineren, om zo een volledig beeld te kunnen verkrijgen over dit onderwerp. Door zowel verschillende aspecten van de arbeidsparticipatie, de tijdsbesteding als de uitkomsten voor kinderen te gebruiken is hiermee een stap in de goede richting gezet.

Het hebben van een baan bleek een significante positieve invloed te hebben op het probleemgedrag van kinderen, maar het effect hiervan was zeer klein. Het hebben van een baan had geen invloed op de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen, aangezien de effecten niet significant waren. De verschillende baankenmerken, te weten het aantal werkuren per week, het aantal banen en een onregelmatig werkrooster, bleken geen directe invloed te hebben op het probleemgedrag van kinderen. Ook hier waren de effecten namelijk niet significant. Een onregelmatig werkrooster bleek, als enige baankenmerk, een negatieve invloed te hebben op de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen. De overige baankenmerken hadden, aangezien de effecten niet significant waren, geen invloed op de tijd

die moeders met hun kinderen doorbrengen. De tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen was deels van invloed op het probleemgedrag van kinderen, aangezien de gezamenlijke activiteiten per week een positieve invloed hadden op de BPI. Het effect was significant, maar zeer klein, waardoor dit te verwaarlozen is. Verder had de tijd die moeders met kinderen doorbrengen geen invloed op het probleemgedrag van kinderen, aangezien de overige effecten niet significant waren. Hieronder volgt allereerst een reflectie op de theorie, daarna een paar opmerkelijke uitkomsten, waarna aanbevelingen voor toekomstig onderzoek volgen, met afsluitend de zwakke en sterke punten van dit onderzoek.

Wat betreft de invloed van de arbeidsparticipatie van moeders op de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen, is er in dit onderzoek deels bevestiging gevonden voor het gedachtegoed van Bianchi (2000). De meeste aspecten van de arbeidsparticipatie bleken namelijk niet significant van invloed te zijn op moeder-kind tijd, wat overeenkomt met eerder onderzoek. (e.g., Bianchi et al., 2006; Nock & Kingston, 1988). Bianchi noemt drie redenen om dit te verklaren, namelijk de overschatting van de tijd van huisvrouwen, de bescherming van de tijd die werkende moeders met hun kinderen doorbrengen en de overschatting van de beschikbaarheid van kinderen. In dit onderzoek was er onvoldoende informatie beschikbaar om te bepalen welke van deze redenen verantwoordelijk is voor het feit dat de arbeidsparticipatie van moeders nagenoeg niet van invloed is op de tijd die moeders met hun kinderen doorbrengen. Het feit dat een onregelmatig werkrooster wel tot minder moeder-kind tijd leidt, is echter geen bevestiging van het *time-based* conflict van Greenhaus en Beutell (1985). Mensen met een onregelmatig werkrooster hebben namelijk niet noodzakelijkerwijs minder tijd te besteden in het familiedomein dan mensen met een normaal werkrooster. Hier moet een ander mechanisme achter zitten. Het kan bijvoorbeeld het geval zijn dat wanneer moeders 's avonds of 's nachts werken en overdag slapen, zij een ander leefritme hebben dan thuiswonende kinderen. Dit kan als gevolg hebben dat wanneer moeders tijd hebben voor de kinderen, de kinderen niet beschikbaar zijn hiervoor omdat zij slapen of op school zijn.

Betreffende de invloed van de moeder-kind tijd op het probleemgedrag van kinderen is er geen bevestiging gevonden voor het gedachtegoed van Coleman (1988) op het gebied van sociaal kapitaal, noch voor de hechtingstheorie van Bowlby (1982) of voor de taakspecialisatie van Becker (1991). De meeste effecten waren namelijk insignificant, en het enige significante positieve effect was zeer klein waardoor het verwaarloosbaar was. Dit kan betekenen dat het voor het probleemgedrag van kinderen niet uitmaakt hoeveel tijd zij met hun moeder doorbrengen. Het kan zijn dat er wel een effect gevonden zou worden, wanneer er naar de kwaliteit van de moeder-kind tijd gekeken wordt. Hochschild (1997) gaat in op deze

kwaliteit van de tijd en zij voorspelt een daling van de kwaliteit wanneer moeders zich meer met het werklevens bezighouden. Dit zou er namelijk toe leiden dat kinderen op ingeplande momenten tijd zouden moeten doorbrengen met hun moeder, waar kinderen niet altijd aan willen meewerken. Dit zou kunnen leiden tot een verslechterde moeder-kind relatie, met meer probleemgedrag bij kinderen als gevolg. Uit de hechtingstheorie van Bowlby volgt namelijk dat een slechte moeder-kind relatie tot een problematische ontwikkeling van het kind leidt.

Wat betreft de invloed van de arbeidsparticipatie op het probleemgedrag van kinderen is er minimale bevestiging gevonden voor de conflictbenadering. Het hebben van een baan heeft namelijk een zeer kleine positieve significante invloed op de BPI. Dit kan komen doordat er sprake is van een *strain-conflict* (Greenhaus & Beutell, 1985). De spanning die het participeren op de arbeidsmarkt met zich meebrengt, zorgt er voor dat moeders hun taken in het familiedomein minder goed kunnen volbrengen. Er kan echter betwijfeld worden hoe sterk deze bevestiging van de conflictbenadering is. Baankenmerken hadden geen significante invloed op het probleemgedrag van kinderen, waardoor er geen verder uitsluitsel gegeven kan worden betreffende de conflict- en/of *enrichment*-benadering.

Opmerkelijk aan de uitkomsten van dit onderzoek, was dat het hebben van een baan een positieve invloed te hebben op de moeder-kind tijd voor alle respondenten, maar een negatieve invloed voor de respondenten van 12 jaar en ouder. Deze resultaten waren weliswaar insignificant, maar het feit dat het effect omgekeerd was, is erg opmerkelijk. Komt dit doordat moeders minder tijd aan oudere kinderen besteden? Onderzoek van Crouter, Bumpus, Head & McHale (2001) laat zien dat dit inderdaad het geval is. Dit is overeenkomstig met de visie van Gauthier et al. (2004), die stellen dat kinderen onder de vijf jaar de meeste behoefte hebben aan kinderverzorging. Bij jonge kinderen proberen moeders de tijd met hun kinderen te beschermen, wat zij niet meer doen bij oudere kinderen. Of komt dit doordat kinderen in de puberteit minder tijd met hun moeder willen doorbrengen en juist genieten van de tijd zonder moeder? Misschien wel, aangezien in dit onderzoek het gemiddelde voor de moeder-kind tijd en de activiteiten per week lager is voor kinderen van 12 jaar en ouder. Bij meerdere variabelen was er sprake van een omgekeerde invloed voor de kinderen van 12 jaar en ouder, wellicht zijn er meer specifieke mechanismes werkzaam bij deze groep. Zo kan het zijn dat oudere kinderen minder beschikbaar zijn om tijd mee door te brengen, aangezien zij vaker en langer op school zitten.

Uit bovenstaande volgen verschillende aanbevelingen voor toekomstig onderzoek. Zo is er ten eerste meer onderzoek nodig naar de invloed van arbeidsparticipatie van moeders op de kwaliteit van de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen. Het merendeel van het

bestaande onderzoek maakt hier geen onderscheid tussen, terwijl hier theoretisch goede argumenten voor zijn. Hochschild (1997) stelt namelijk dat werkende moeders door het invoegen van *quality time* in hun familielevens, proberen om de moeder-kind relatie op een hoog niveau te houden. Zij stelt echter ook dat kinderen hier niet aan meewerken, waardoor *quality time* uiteindelijk tot een daling van kwaliteit de moeder-kind relatie leidt. Er is meer onderzoek nodig om dit te kunnen bevestigen. Ten tweede is er verder onderzoek nodig om vast te stellen welke van de redenen die Bianchi (2000) noemt er verantwoordelijk voor zijn dat de arbeidsparticipatie van moeders nagenoeg niet van invloed is op de tijd die zij met hun kinderen doorbrengen. Door de tijd die huisvrouwen te besteden hebben en de beschikbaarheid van kinderen in het onderzoek mee te nemen, kan hier meer duidelijkheid over verkregen worden. Als laatste moet er meer aandacht besteedt worden aan kinderen van 12 jaar en ouder, aangezien effecten in deze subgroep vaak tegengesteld waren. Door te onderzoeken of deze kinderen minder behoefte hebben aan tijd met hun moeder of minder beschikbaar hiervoor zijn, kan een deel van deze onduidelijkheid opgeheven worden.

Tot slot enige beperkingen van dit onderzoek. Ten eerste is er in dit onderzoek geen gebruik gemaakt van data uit meerdere jaartallen, terwijl dit goed mogelijk is aangezien de PSID en CDS longitudinale studies zijn. Voor het schrijven van een scriptie was het echter te uitgebreid om al deze data mee te nemen. Om conclusies te kunnen trekken over de causaliteit van de onderzochte paden, is het echter van belang om informatie uit eerdere jaren mee te nemen. Ten tweede zijn er data uit de VS gebruikt, waardoor de generaliseerbaarheid in Nederland in twijfel getrokken kan worden. Zo komt deeltijdwerk in Nederland veel vaker voor dan in de Verenigde Staten, wat voor andere effecten kan zorgen. De sterke punten van dit onderzoek zijn daarentegen het relatief grote aantal respondenten, aangezien de totale respondentengroep 978 kinderen bedraagt. Verder is door de combinatie van zowel arbeidsparticipatie, tijdsbesteding en uitkomsten van kinderen kennis uit verschillende disciplines toegepast, waardoor het onderzoek een brede theoretische achtergrond kent.

Noot

1. Melissa Verhoef is derdejaars studente Sociologie aan de Universiteit Utrecht. Deze scriptie maakt onderdeel uit van het Bachelorproject Sociologie, cursusjaar 2009-2010.

Correspondentie: m.verhoef1@students.uu.nl. De auteur wil Anne Roeters bedanken voor haar kundige begeleiding en feedback op eerdere versies.

Referenties

Achenbach, T. M. & Edelbrock, C. S. (1983). *Manual for the Child Behavior Checklist and Revised Child Behavior Profile*. Burlington, VT: University Associates in Psychiatry.

Agnew, R., Matthews, S.K., Bucher, J., Welcher, A.N. & Keyes, C. (2008). Socioeconomic status, economic problems, and delinquency. *Youth and Society*, 40: 159-181.

Aube, J., Fluery, J. & Smetana, J. (2000). Changes in women's roles: Impact on and social policy implications for the mental health of woman and children. *Development and Psychopathology*, 12: 633-656.

Becker, G.S. (1991), *A treatise on the family: Enlarged edition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Belsky, J. (1996). Parent, infant, and social-contextual antecedents of father-son attachment security. *Developmental Psychology*, 32: 905-913.

Belsky, J., & Eggebeen, D. (1991). Early and extensive maternal employment and young children's socioemotional development: Children of the National Longitudinal Survey of Youth. *Journal of Marriage and Family*, 53: 1083-1098.

Bianchi, S. (2000). Maternal employment and time with children: dramatic change of surprising continuity? *Demography*, 37: 401-414.

Bianchi, S.M., Milkie, M.A., Sayer, L.C. & Robinson, J.P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social Forces*: 191-228.

Bianchi, S.M., Robinson, J.P. & Milkie, M.A. (2006). *Changing rhythms of American family life*. New York: Russell Sage Foundation Publications.

Blau, F.D. & Grosberg, A.J. (1992). Maternal labor supply and children's cognitive development. *The Review of Economics and Statistics*, 74: 474-481.

- Boisvert, D. & Wright, J.P. (2008). Nonshared environmental influences on sibling differences in externalizing problem behavior. *Criminal Justice and Behavior*, 35: 863-878.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Büchel, F. & Duncan, G.J. (1998). Do parents' social activities promote children's school attainments? Evidence from the German socioeconomic panel. *Journal of Marriage and Family*, 60: 95-108.
- Bucx, F., Raaijmakers, Q. & Van Wel, F. (2010). Life course stage in young adulthood and intergenerational congruence in family attitudes. *Journal of Marriage and Family*, 72: 117-134.
- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- CBS Statline. (2002). Inkomens van een- en tweeverdieners. <http://statline.cbs.nl>
- CBS Statline. (2008). Beroepsbevolking; vanaf 1970. <http://statline.cbs.nl>
- CBS Statline. (2008). Beroepsbevolking; geslacht en leeftijd. <http://statline.cbs.nl>
- CDS. (2010). *User Guide for CDS-III*. Ann Arbor MI: The Institute for Social Research.
- Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94: S95-S120.
- Crosnoe, R. & Trinitapoli, J. (2008). Shared family activities and the transition from childhood into adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 18: 23-48.

- Crouter, A. C., Bumpus, M. F., Head, M. R. & McHale, S. M. (2001). Implications of overwork and overload for the quality of men's family relationships. *Journal of Marriage and Family*, 63: 404-416.
- Deković, M., Janssens, J.M.A.M. & Van As, N.M.C. (2003). Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family Process*, 42: 223-235.
- Gauthier, A.H. Smeeding, T.M., & Furstenberg, F.F. (2004). Are parents investing less time in children: Trends in selected industrialized countries. *Population and Development Review*, 30: 647-671.
- Greenhaus, J. H. & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review*, 10: 76-88.
- Greenhaus, J.H. & Powell, G.N. (2006). When work and family are allies: A theory of work-family enrichment. *The Academy of Management Review*, 31: 72-92.
- Hayghe, H.V. (1997). Developments in women's labor force participation. *Monthly Labor Review*, 120: 41-46.
- Hill, M.S. (1991). *The Panel Study of Income Dynamics: A User's Guide, volume 2*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Hochschild, A. (1997). *The time bind. When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan.
- Hu, L. T. & Bentler, P. M. (1995). Evaluating model fit. In: R. Hoyle (ed.), *Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 76- 99.
- Huston, A. & Rosenkrantz Aronson, S. (2005). Mothers' time with infant and time in employment as predictors of mother-child relationships and children's early development. *Child Development*, 76: 467-482.

- Kalmijn, M. (1994). Mother's occupational status and children's schooling. *American Sociological Review*, 59: 257-275.
- Lesthaeghe, R. & van de Kaa, D. J. (1986). Twee demografische transitie's? In: D.J. van de Kaa & R. Lesthaeghe (eds.), *Bevolking: Groei en krimp*. Deventer: Van Loghum Slaterus, pp. 9-24.
- Ministerie van Jeugd en Gezin. (2008). *De kracht van het gezin. Nota gezinsbeleid 2008*. Den Haag: Ministerie van Jeugd en Gezin.
- Moen, P. & Dempster-McClain, D.I. (1987). Employed parents: Role strain, work time, and preferences for working less. *Journal of Marriage and Family*, 49: 579-590.
- Montemayor, R. (1984). Maternal employment and adolescents' relations with parents, siblings, and peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 13: 543-557.
- Moorehouse, M. J. (1991). Linking maternal employment patterns to mother-child activities and children's school competence. *Developmental Psychology*, 27: 295-303.
- Nock, S. L. & Kingston P. W. (1988) Time with children: The impact of couples' work-time commitments. *Social Forces*, 67: 59-85.
- Nordenmark, M. (2002). Multiple social roles – a resource or a burden: Is it possible for men and women to combine paid work with family life in a satisfactory way? *Gender, Work and Organization*, 8: 125-145.
- Peterson, J. L. & Zill, N. (1986). Marital disruption, parent-child relationships, and behavioral problems in children. *Journal of Marriage and Family*, 48: 295-307.
- Pleck, J. H., Staines, G. L. & Lang, L. (1980). Conflicts between work and family life. *Monthly Labor Review*, 103: 29-32.
- Portes, Al & Landolt, P. (1996). The Downside of Social Capital. *The American Prospect*, 26: 18-21.

PSID. (2010). *Overview*. <http://psidonline.isr.umich.edu/Guide/Overview.html>.

Roeters, A., Van der Lippe, T., & Kluwer, E. S. (in druk). Work characteristics and parent-child relationship quality: The mediating role of temporal involvement. *Journal of Marriage and Family*.

Roeters, A., Van der Lippe, T. & Kluwer, E.S. (2009). Parental work demands and the frequency of child-related routine and interactive activities. *Journal of Marriage and Family*, 71: 1193-1204.

Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1993). *Crime in the making: Pathways and turningpoints through life*. Cambridge: Harvard University Press.

Schultz, T.P. (1990). Women's changing participation in the labor force: A world perspective. *Economic development and cultural change*, 38: 457-488.

Semyonov, M. (1980). The social context of women's labor force participation: A comparative analysis. *American journal of sociology*, 86: 534-550.

Spencer, M.S., Fitch, D., Grogan-Kaylor, A. & Mcbeath, B. (2005). The Equivalence of the Behavior Problem Index Across U.S. Ethnic Groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36: 573-589.

Van Putten, A.E., Dykstra, P.A. & Schippers, J.J.(2008). Just like mom? The intergenerational reproduction of women's paid work. *European Sociological Review*, 24: 435-449.

Waldfogel, J., Han, W. & Brooks-Gunn, J. (2002). The effects of early maternal employment on child cognitive development. *Demography*, 39: 369-392.

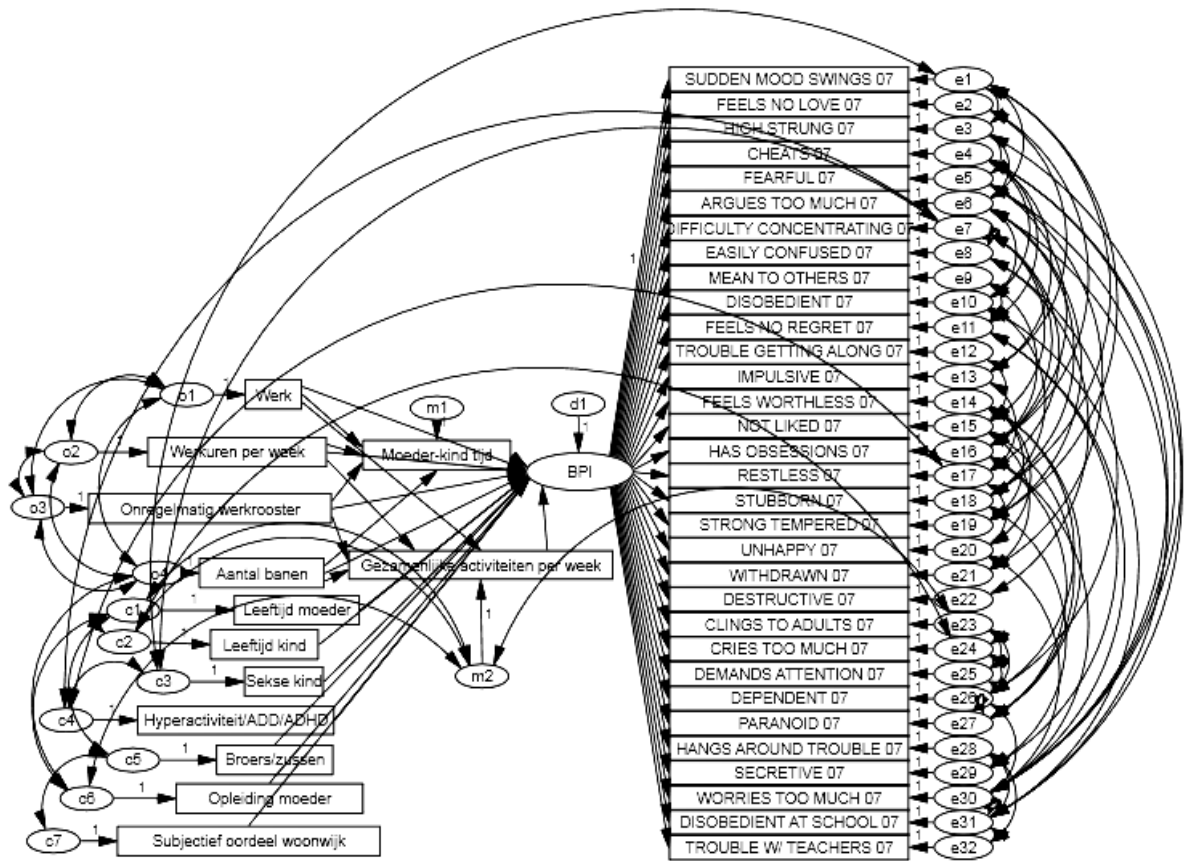
Waite, L.J & Stolzenberg, R.M. (1976). Intended childbearing and labor force participation of young women: Insights from nonrecursive models. *American Sociological Review*, 41: 235-252.

Zick, C. D. & Bryant, W. K. (1996). A new look at parents' time spent in child routine:
Primary and secondary time use. *Social Science Research*, 25: 260-80.

Appendix 1

Structurele modellen

Figuur 1: Structureel model betreffende de afhankelijke variabele BPI met scores van alle respondenten

Figuur 2: Structureel model betreffende de afhankelijke variabele zelfgerapporteerd probleemgedrag (ZPG) met scores van de respondenten van 12 jaar en ouder

